

BƏŞ TƏRTİBLİ SADƏ OPERATOR-DİFERENSİAL TƏNLİK ÜÇÜN QOYULMUŞ BİR SƏRHƏD MƏSƏLƏSİNİN REQULYAR HƏLL OLUNMASI

Əbülfəz Məmmədov

<https://orcid.org/0009-0000-2002-3742>

Naxçıvan Dövlət Universiteti, Naxçıvan, Azərbaycan.

Yazışılan müəllif: ebulfemammedov@ndu.edu.az, +994 55 4566531

XÜLASƏ

İşdə $R_+ = (0, +\infty)$ yarımxunda beşinci tərtib kəsilməz əmsallı bir sadə operator – diferensial tənlik üçün qoyulmuş bir sərhəd məsələsinin requlyar həlli və requlyar həll olunanlığı anlayışları verilmiş və həmin məsələnin requlyar həll olunanlığı haqqda teorem isbat olunmuşdur.

Açar sözlər: *normal operator, hilbert fəzası, operator-diferensial tənlik, requlyar həll, requlyar həll olunanlıq, sərhəd məsələsi*

Separabel H hilbert fəzasında

$$\frac{d^5 u(t)}{dt^5} + \rho(t)A^5 u(t) = f(t), \quad t \in R_+ = (0, +\infty) \quad (1)$$

operator – diferensial tənliyinin

$$u(0) = u''(0) = u'''(0) = 0 \quad (2)$$

sərhəd şərtini ödəyən həllinin tapılması məsələsinə baxaq, burada $f(t)$, $u(t)$ R_+ -da sanki hər yerdə təyin olunmuş, qiymətləri isə H fəzasından olan vektor – funksiyalardır, törəmələr ümumiləşmiş funksiyalar mənada başa düşülür [1] və A operatoru ilə $\rho(t)$ əmsalı aşağıdakı kimi təyin olunur:

1) A tamam kəsilməz A^{-1} tərsinə malik və spektri $S_\varepsilon = \left\{ \lambda : |\arg \lambda| \leq \varepsilon; \quad 0 \leq \varepsilon < \frac{\pi}{10} \right\}$ bucaq

sektorunda yerləşən normal operatorudur ;

2) $\rho(t) = \begin{cases} \alpha^5, & t \in (0, 1) \\ \beta^5, & t \in [1, \infty) \end{cases}$, burada $\alpha > 0$, $\beta > 0$ və $\alpha \neq \beta$.

Hilbert fəzasında normal operatorların spektral nəzəriyyəsiəndən məlumdur ki, 1) şərtini ödəyən A operatorunu $A=UC$ şəklində göstərmək olar, harada ki, U unitar, C isə müsbət müəyyən və özü – özünə qoşma operatorudur.

$\gamma \geq 0$ olmaqla H_γ ilə A operatorunun doğurduğu hilbert fəzalarının şkalasını işarə edək, yəni $H_\gamma = D(A^\gamma)$ və H_γ -da skalyar hasil $(x, y)_\gamma = (A^\gamma x, A^\gamma y)$ kimi təyin olunub. Hesab edəcəyik ki, $H_0 = H$ və $(x, y)_0 = (x, y)_H$.

Aşağıdakı kimi təyin olunan və $L_2(R_+; H)$, $W_2^5(R_+; H)$, $W_2^5(R_+; H; 0; 1; 2)$ ilə işarə olunan hilbert fəzalarına baxaq [1] :

$$L_2(R_+; H) = \left\{ f : \|f\|_{L_2(R_+; H)} = \left(\int_0^\infty \|f(t)\|_H^2 dt \right)^{1/2} < +\infty \right\};$$

$$W_2^5(R_+; H) = \left\{ u : \frac{d^5 u}{dt^5}, A^5 u \in L_2(R_+; H), \|u\|_{W_2^5(R_+; H)} = \left\| \frac{d^5 u}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^5 u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right\};$$

$$W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3) = \left\{ u : u \in W_2^5(R_+; H), u(0) = u'(0) = u''(0) = 0 \right\}$$

Məlumdur [1] ki, $W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3)$ hilbert fəzası $W_2^5(R_+; H)$ fəzasının tam alt fəzasıdır.

Tərif 1. Əgər $u \in W_2^5(R_+; H)$ vektor – funksiyası (1) tənliyini R_+ - da sanki hər yerdə və (2) sərhəd şərtlərini isə

$$\lim_{t \rightarrow +0} \|u(t)\|_{9/2} = \lim_{t \rightarrow +0} \|u(t)\|_{5/2} = \lim_{t \rightarrow 0} \|u(t)\|_{3/2} = 0$$

mənada ödəyirsə, onda ona (1) – (2) sərhəd məsələsinin requlyar həlli deyilir.

Tərif 2. Əgər istənilən $f \in L_2(R_+; H)$ üçün (1) – (2) sərhəd məsələsinin

$$\|u\|_{W_2^5(R_+; H)} \leq \text{const} \|f\|_{L_2(R_+; H)}$$

bərabərsizliyini ödəyən requlyar həlli varsa, onda ona requlyar həll olunan sərhəd məsələsi deyilir.

Teorem : Əgər A operatoru 1) şərtini və $\rho(t)$ ədədi funksiyası isə 2) şərtini ödəyirsə, onda (1) – (2) sərhəd məsələsi requlyar həll olunandır.

İsbati : Funksiyanın Furye çevirməsini tətbiq etsək alarıq ki, istənilən $f \in L_2(R_+; H)$ üçün

$$u_1(t) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1} \left(\int_0^{\infty} f(s) e^{i(t-s)\xi} ds \right) d\xi,$$

və

$$u_2(t) = \frac{1}{2\pi} \int_{-\infty}^{\infty} (i\xi^5 E + \beta A^5)^{-1} \left(\int_0^{\infty} f(s) e^{i(t-s)\xi} ds \right) d\xi$$

funksiyaları R_+ - da sanki hər yerdə uyğun olaraq

$$\frac{d^5 u}{dt^5} + \alpha^5 A^5 u = f(t)$$

və

$$\frac{d^5 u}{dt^5} + \beta^5 A^5 u = f(t)$$

operator-diferensial tənliklərini ödəyirlər. Göstərək ki, $u_1(t), u_2(t) \in W_2^5(R_+; H)$.

Aşkardır ki, $u_1(t), u_2(t)$ vektor – funksiyalarının Furiye çevirmələri uyğun olaraq

$$u_1^\wedge(\xi) = (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1} f^\wedge(\xi)$$

və

$$u_2^\wedge(\xi) = (i\xi^5 E + \beta^5 A^5)^{-1} f^\wedge(\xi)$$

şəklindədir, harada ki, $f^\wedge(\xi)$ $f(t)$ vektor – funksiyasının Furiye çevirməsidir.

Plənşerel teoreminə görə alarıq ki,

$$\|u_1\|_{W_2^5(R_+; H)}^2 = \left\| \frac{d^5 u_1}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^5 u_1\|_{L_2(R_+; H)}^2 = \|\xi^5 u_1^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^5 u_1^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)}^2.$$

$\lambda = |\lambda| e^{i\varphi}$ üstlü yazılışını nəzərə alsaq, A operatorunun spektral ayrılışından alınır ki, istənilən

$\xi \in R_+$ üçün

$$\begin{aligned}
\|A^5(i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1}\| &= \sup_{\lambda \in \sigma(A)} |\lambda^5 (i\xi^5 + \alpha^5 \lambda^5)^{-1}| \leq \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} |\mu^5 (i\xi^5 + \alpha^5 \mu^5 e^{5i\varphi})^{-1}| = \\
&= \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} |\mu^5 (i\xi^5 + \alpha^5 \mu^5 (\cos 5\varphi + i \sin 5\varphi))^{-1}| = \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} |\mu^5 (i\xi^5 + \alpha^5 \mu^5 \sin 5\varphi) + \alpha^5 \mu^5 \cos 5\varphi|^{-1} = \\
&= \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \mu^5 \left[\alpha^{10} \mu^{10} \cos^2 5\varphi + (\xi^5 + \alpha^5 \mu^5 \sin 5\varphi)^2 \right]^{-1/2} \leq \\
&\leq \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \mu^5 \left(\xi^{10} - 2\xi^5 \alpha^5 \mu^5 \sin 5\varphi + \alpha^{10} \mu^{10} \sin^2 5\varphi + \alpha^{10} \mu^{10} \cos^2 5\varphi \right)^{-1/2} \leq \\
&\leq \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \mu^5 \left(\xi^{10} - \xi^{10} - \alpha^{10} \mu^{10} \sin^2 5\varphi + \alpha^{10} \mu^{10} \right)^{-1/2} = \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \mu^5 \left(\alpha^{10} \mu^{10} - \alpha^{10} \mu^{10} \sin^2 5\varphi \right)^{-1/2} \leq \frac{1}{\alpha^5 \cos 5\varepsilon}
\end{aligned}$$

alarıq. Bu sonuncu bərabərsizliyi nəzərə alsaq

$$\begin{aligned}
\|A^5 u_1^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)} &= \|A^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1} f^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)} \leq \\
&\leq \|A^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1}\| \cdot \|f^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)} \leq \frac{1}{\alpha^5 \cos 5\varepsilon} \|f(t)\|_{L_2(R_+; H)}
\end{aligned}$$

olar ki, bu da $A^5 u_1^\wedge(\xi) \in L_2(R_+; H)$ olduğunu göstərir.

İndi göstərək ki, $\xi^5 u_1^\wedge(\xi) \in L_2(R_+; H)$.

$$\begin{aligned}
\|\xi^5 u_1^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)} &= \|\xi^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1} f^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)} \leq \\
\sup_{\xi} \|\xi^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1}\| \cdot \|f^\wedge(\xi)\|_{L_2(R_+; H)} &= \sup_{\xi} \|\xi^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1}\| \cdot \|f(t)\|_{L_2(R_+; H)}
\end{aligned} \tag{3}$$

olduğundan $\|\xi^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1}\|$ normasını qiymətləndirək. A operatorunun spektral ayrılışından istənilən $\xi \in R_+$ üçün alarıq:

$$\begin{aligned}
& \left\| \xi^5 (i\xi^5 E + \alpha^5 A^5)^{-1} \right\| = \sup_{\lambda \in \sigma(A)} \left| \xi^5 (i\xi^5 + \alpha^5 \lambda^5)^{-1} \right| = \sup_{\lambda \in \sigma(A)} \left| \xi^5 (i\xi^5 + \alpha^5 |\lambda|^5 (\cos 5\varphi + i \sin 5\varphi))^{-1} \right| \leq \\
& \leq \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \left| \xi^5 (i\xi^5 + \alpha^5 \mu^5 (\cos 5\varphi + i \sin 5\varphi))^{-1} \right| = \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \xi^5 \left| \alpha^5 \mu^5 \cos 5\varphi + i(\xi^5 + \alpha^5 \mu^5 \sin 5\varphi) \right|^{-1} \leq \\
& \leq \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \xi^5 \left(\alpha^{10} \mu^{10} \cos^2 5\varphi + \xi^{10} - 2\xi^5 \alpha^5 \mu^5 \sin 5\varphi + \alpha^{10} \mu^{10} \sin^2 5\varphi \right)^{-1/2} = \\
& = \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \xi^5 \left(\xi^{10} + \alpha^{10} \mu^{10} - 2\xi^5 \alpha^5 \mu^5 \sin 5\varphi \right)^{-1/2} \leq \sup_{\substack{\mu > 0 \\ |\varphi| \leq \varepsilon}} \xi^5 \left(\xi^{10} + \alpha^{10} \mu^{10} \right)^{-1/2} \cdot (1 - \sin 5\varphi)^{-1/2} \leq (1 - \sin 5\varepsilon)^{-1/2}.
\end{aligned}$$

Bu sonuncunu (3)-də nəzərə alsaq

$$\left\| \xi^5 u_1^\wedge(\xi) \right\|_{L_2(R_+; H)} \leq \frac{1}{(1 - \sin 5\varepsilon)^{1/2}} \cdot \|f(t)\|_{L_2(R_+; H)}$$

olar ki, bu da $\xi^5 u_1^\wedge(\xi) \in L_2(R_+; H)$ olduğunu göstərir.

Bütün bunları nəzərə aldıqda $u_1(t) \in W_2^5(R_+; H)$ alırıq.

Anoloji qayda ilə isbat olunur ki, $u_2(t) \in W_2^5(R_+; H)$.

$u_1(t)$ vektor – funksiyasının $(0,1]$ yarımintervalına sıxılmasını $\psi_1(t)$ ilə, $u_2(t)$ vektor – funksiyasının isə $[1, \infty)$ yarımintervalına sıxılmasını $\psi_2(t)$ ilə işarə etsək, aşkardır ki, $\psi_1(t) \in W_2^5((0,1]; H)$, $\psi_2(t) \in W_2^5([1, \infty); H)$ olar. İzlər haqda teoremə görə [1]

$$\psi_1^{(i)}(0) \in H_{5-i-\frac{1}{2}} = H_{9/2-i}, \psi_i^{(j)}(1) \in H_{9/2-j}, \quad i = 1, 2; \quad j = \overline{0, 4}.$$

$$U(t) = \begin{cases} \theta_1(t) = \psi_1(t) + e^{\alpha\lambda_1(t-1)A} \varphi_1 + e^{\alpha\lambda_2 t A} \varphi_2 + e^{\alpha\lambda_3 t A} \varphi_3 + e^{\alpha\lambda_4 t A} \varphi_4 + e^{\alpha\lambda_5(t-1)A} \varphi_5, & t \in (0,1) \\ \theta_2(t) = \psi_2(t) + e^{\beta\lambda_1(1-t)A} \varphi_6 + e^{\beta\lambda_3(t-1)A} \varphi_7 + e^{\beta\lambda_5(1-t)A} \varphi_8, & t \in [1, \infty) \end{cases}$$

vektor – funksiyasını quraq, burada

$$\lambda_k = \cos \frac{2(k+1)\pi}{5} + i \sin \frac{2(k+1)\pi}{5}, \quad k = \overline{1, 5}, \quad \text{ədədləri } \lambda^5 = -1 \text{ tənliyinin kökləridir, } \varphi_k - \text{lar isə}$$

$(k = \overline{1, 8})$ $H_{9/2}$ hilbert fəzasından olan və hələlik məlum olmayan vektorlardır ki, onları

$u(t) \in W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3)$ şərtindən təyin edəcəyik. Bunun üçün $\theta_1^{(i)}(0) = 0 (i = 0, 2, 3)$ və

$\theta_1^{(j)}(1) = \theta_2^{(j)}(1)$ ($j = \overline{0,4}$) şərtlərindən istifadə edəcəyik. Bu şərtlərdən φ_k ($k = \overline{1,8}$) vektorlarına nəzərən aşağıdakı tənliklər sistemini almış olarıq:

$$\left\{ \begin{array}{l} e^{-\alpha\lambda_1 A} \varphi_1 + \varphi_2 + \varphi_3 + \varphi_4 + e^{-\alpha\lambda_5 A} \varphi_5 = -\psi_1(0) \\ \alpha^2 \lambda_1^2 e^{-\alpha\lambda_1 A} \varphi_1 + \alpha^2 \lambda_2^2 \varphi_2 + \alpha^2 \lambda_3^2 \varphi_3 + \alpha^2 \lambda_4^2 \varphi_4 + \alpha^2 \lambda_5^2 e^{-\alpha\lambda_5 A} \varphi_5 = -A^{-2} \psi_1''(0) \\ \alpha^3 \lambda_1^3 e^{-\alpha\lambda_1 A} \varphi_1 + \alpha^3 \lambda_2^3 \varphi_2 + \alpha^3 \lambda_3^3 \varphi_3 + \alpha^3 \lambda_4^3 \varphi_4 + \alpha^3 \lambda_5^3 e^{-\alpha\lambda_5 A} \varphi_5 = -A^{-3} \psi_1'''(0) \\ \varphi_1 + e^{\alpha\lambda_2 A} \varphi_2 + e^{\alpha\lambda_3 A} \varphi_3 + e^{\alpha\lambda_4 A} \varphi_4 + \varphi_5 - \varphi_6 - \varphi_7 - \varphi_8 = \psi_2(1) - \psi_1(1) \\ \alpha\lambda_1 \varphi_1 + \alpha\lambda_2 e^{\alpha\lambda_2 A} \varphi_2 + \alpha\lambda_3 e^{\alpha\lambda_3 A} \varphi_3 + \alpha\lambda_4 e^{\alpha\lambda_4 A} \varphi_4 + \alpha\lambda_5 \varphi_5 + \beta\lambda_1 \varphi_6 - \beta\lambda_3 \varphi_7 + \beta\lambda_5 \varphi_8 = \\ = A^{-2} (\psi_2'(1) - \psi_1'(1)) \\ \alpha^2 \lambda_1^2 \varphi_1 + \alpha^2 \lambda_2^2 e^{\alpha\lambda_2 A} \varphi_2 + \alpha^2 \lambda_3^2 e^{\alpha\lambda_3 A} \varphi_3 + \alpha^2 \lambda_4^2 e^{\alpha\lambda_4 A} \varphi_4 + \alpha^2 \lambda_5^2 \varphi_5 - \beta^2 \lambda_1^2 \varphi_6 - \beta^2 \lambda_3^2 \varphi_7 - \beta^2 \lambda_5^2 \varphi_8 = \\ = A^{-2} (\psi_2''(1) - \psi_1''(1)) \\ \alpha^3 \lambda_1^3 \varphi_1 + \alpha^3 \lambda_2^3 e^{\alpha\lambda_2 A} \varphi_2 + \alpha^3 \lambda_3^3 e^{\alpha\lambda_3 A} \varphi_3 + \alpha^3 \lambda_4^3 e^{\alpha\lambda_4 A} \varphi_4 + \alpha^3 \lambda_5^3 \varphi_5 + \beta^3 \lambda_1^3 \varphi_6 - \beta^3 \lambda_3^3 \varphi_7 + \beta^3 \lambda_5^3 \varphi_8 = \\ = A^{-3} (\psi_2'''(1) - \psi_1'''(1)) \\ \alpha^4 \lambda_1^4 \varphi_1 + \alpha^4 \lambda_2^4 e^{\alpha\lambda_2 A} \varphi_2 + \alpha^4 \lambda_3^4 e^{\alpha\lambda_3 A} \varphi_3 + \alpha^4 \lambda_4^4 e^{\alpha\lambda_4 A} \varphi_4 + \alpha^4 \lambda_5^4 \varphi_5 - \beta^4 \lambda_1^4 \varphi_6 - \beta^4 \lambda_3^4 \varphi_7 - \beta^4 \lambda_5^4 \varphi_8 = \\ = A^{-4} (\psi_2^{iv}(1) - \psi_1^{iv}(1)) \end{array} \right. \quad \text{Bu}$$

tənliklər sistemini A operatorundan asılı

$$\Delta_0(A) \tilde{\varphi} = \tilde{\psi}$$

kimi matris tənliyi şəklində yazsaq, burada $\tilde{\varphi} = (\varphi_1, \varphi_2, \varphi_3, \varphi_4, \varphi_5, \varphi_6, \varphi_7, \varphi_8)$, $\tilde{\psi} = (-\psi_1(0), -A^{-1} \psi_1'(0), -A^{-2} \psi_1''(0), \psi_2(1) - \psi_1(1), A^{-1} (\psi_2'(1) - \psi_1'(1)), A^{-2} (\psi_2''(1) - \psi_1''(1)), A^{-3} (\psi_2'''(1) - \psi_1'''(1)), A^{-4} (\psi_2^{iv}(1) - \psi_1^{iv}(1)))$

səkkiz ölçülü sütun matrislərdirlər, $\Delta_0(A)$ isə səkkiz ölçülü kvadrat matrisdir və

$$\Delta_0(A) = \begin{bmatrix} e^{-\alpha\lambda_1 A} & E & E & E & e^{-\alpha\lambda_5 A} & 0 & 0 & 0 \\ \alpha^2 \lambda_1^2 e^{-\alpha\lambda_1 A} & \alpha^2 \lambda_2^2 E & \alpha^2 \lambda_3^2 E & \alpha^2 \lambda_4^2 E & \alpha^2 \lambda_5^2 e^{-\alpha\lambda_5 A} & 0 & 0 & 0 \\ \alpha^3 \lambda_1^3 e^{-\alpha\lambda_1 A} & \alpha^3 \lambda_2^3 E & \alpha^3 \lambda_3^3 E & \alpha^3 \lambda_4^3 E & \alpha^3 \lambda_5^3 e^{-\alpha\lambda_5 A} & 0 & 0 & 0 \\ E & e^{\alpha\lambda_2 A} & e^{\alpha\lambda_3 A} & e^{\alpha\lambda_4 A} & E & -E & -E & -E \\ \alpha\lambda_1 E & \alpha\lambda_2 e^{\alpha\lambda_2 A} & \alpha\lambda_3 e^{\alpha\lambda_3 A} & \alpha\lambda_4 e^{\alpha\lambda_4 A} & \alpha\lambda_5 E & -\beta\lambda_1 E & -\beta\lambda_3 E & \beta\lambda_5 E \\ \alpha^2 \lambda_1^2 E & \alpha^2 \lambda_2^2 e^{\alpha\lambda_2 A} & \alpha^2 \lambda_3^2 e^{\alpha\lambda_3 A} & \alpha^2 \lambda_4^2 e^{\alpha\lambda_4 A} & \alpha^2 \lambda_5^2 E & -\beta^2 \lambda_1^2 E & -\beta^2 \lambda_3^2 E & -\beta^2 \lambda_5^2 E \\ \alpha^3 \lambda_1^3 E & \alpha^3 \lambda_2^3 e^{\alpha\lambda_2 A} & \alpha^3 \lambda_3^3 e^{\alpha\lambda_3 A} & \alpha^3 \lambda_4^3 e^{\alpha\lambda_4 A} & \alpha^3 \lambda_5^3 E & -\beta^3 \lambda_1^3 E & -\beta^3 \lambda_3^3 E & \beta^3 \lambda_5^3 E \\ \alpha^4 \lambda_1^4 E & \alpha^4 \lambda_2^4 e^{\alpha\lambda_2 A} & \alpha^4 \lambda_3^4 e^{\alpha\lambda_3 A} & \alpha^4 \lambda_4^4 e^{\alpha\lambda_4 A} & \alpha^4 \lambda_5^4 E & -\beta^4 \lambda_1^4 E & -\beta^4 \lambda_3^4 E & -\beta^4 \lambda_5^4 E \end{bmatrix}$$

şəklindədir. Göstərək ki, $\Delta_0(A)$ operator matrisi H^8 -də tərsləyəndir. Bunun üçün $\Delta_0(A)$ operator matrisində A operatorunun yerinə λ kompleks dəyişənini yazıb $\Delta_0(\lambda)$ -nin istənilən $\lambda \in S_\varepsilon$ üçün tərsləyən olduğunu göstərməliyik. Aşkardır ki, $|\lambda| \rightarrow \infty$ olmaqla $\lambda \in S_\varepsilon$ olsa

$$\det \Delta_0(\lambda) = \begin{vmatrix} 0 & 1 & 1 & 1 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \alpha^2 \lambda_2^2 & \alpha^2 \lambda_3^2 & \alpha^2 \lambda_4^2 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 0 & \alpha^3 \lambda_2^3 & \alpha^3 \lambda_3^3 & \alpha^3 \lambda_4^3 & 0 & 0 & 0 & 0 \\ 1 & 0 & 0 & 0 & 1 & -1 & -1 & -1 \\ \alpha \lambda_1 & 0 & 0 & 0 & \alpha \lambda_5 & \beta \lambda_1 & -\beta \lambda_3 & \beta \lambda_5 \\ \alpha^2 \lambda_1^2 & 0 & 0 & 0 & \alpha^2 \lambda_5^2 & -\beta^2 \lambda_1^2 & -\beta^2 \lambda_3^2 & -\beta^2 \lambda_5^2 \\ \alpha^3 \lambda_1^3 & 0 & 0 & 0 & \alpha^3 \lambda_5^3 & \beta^3 \lambda_1^3 & -\beta^3 \lambda_3^3 & \beta^3 \lambda_5^3 \\ \alpha^4 \lambda_1^4 & 0 & 0 & 0 & \alpha^4 \lambda_5^4 & -\beta^4 \lambda_1^4 & -\beta^4 \lambda_3^4 & -\beta^4 \lambda_5^4 \end{vmatrix} + o(\lambda)$$

olar, burada $|\lambda| \rightarrow \infty$ olduqda $|o(\lambda)| \rightarrow 0$ olur. Vandermond determinantının hesablanması üsulunu tətbiq etsək alırıq ki, $|\lambda| \rightarrow \infty$ və $\lambda \in S_\varepsilon$ olduqda $\det \Delta_0(\lambda) \neq 0$ olur.

İndi göstərək ki, istənilən $\lambda \in S_\varepsilon$ üçün $\det \Delta_0(\lambda) \neq 0$. Doğrudan da, əgər belə deyilsə, onda elə $\mu \in S_\varepsilon$ ($\operatorname{Re} \mu > 0$) var ki, $\det \Delta_0(\mu) = 0$. Bu isə o deməkdir ki, elə sıfırdan fərqli $\xi = (x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7, x_8) \in C^8$ vektoru var ki, $\Delta_0(\mu)\xi = 0$ olur, burada C kompleks ədədlər meydanıdır. Onda aşkardır ki, həmin $\mu \in S_\varepsilon$ ədədlərinin hər biri üçün

$$\frac{d^5 x(t)}{dt^5} + \rho(t)\mu^5 x(t) = 0 \quad (4)$$

$$x(0) = x''(0) = x'''(0) = 0 \quad (5)$$

sərhəd məsələsinin həlli

$$x(t) = \begin{cases} e^{\alpha \lambda_1 \mu(t-1)} x_1 + e^{\alpha \lambda_2 \mu t} x_2 + e^{\alpha \lambda_3 \mu t} x_3 + e^{\alpha \lambda_4 \mu t} x_4 + e^{\alpha \lambda_5 \mu(t-1)} x_5, & t \in (0, 1], \\ e^{\beta \lambda_1 \mu(1-t)} x_6 + e^{\beta \lambda_3 \mu(t-1)} x_7 + e^{\beta \lambda_5 \mu(1-t)} x_8 & t \in [1, \infty) \end{cases}$$

şəklində axtarılmalıdır. Göstərək ki, $x(t) \equiv 0$ olur.

Doğrudanda, (4) – dən

$$\begin{aligned}
0 &= \left\| \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} + \rho^{1/2} \mu^5 x(t) \right\|_{L_2(R_+)}^2 = \left\| \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+)}^2 + \\
&+ \left\| \rho^{1/2} \mu^5 x(t) \right\|_{L_2(R_+)}^2 + 2 \operatorname{Re} \bar{\mu}^5 \left(\frac{d^5 x(t)}{dt^5}, x(t) \right)_{L_2(R_+)}
\end{aligned} \tag{6}$$

alırıq ki, $x(0) = x'(0) = x''(0) = 0$ şərtini nəzərə alıb hissə - hissə inteqrallamadan sonra

$$\left(\frac{d^5 x(t)}{dt^5}, \mu^5 x(t) \right)_{L_2(R_+)} = -\bar{\mu}^5 \left(x(t), \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right)_{L_2(R_+)}$$

olar. Onda

$$\begin{aligned}
2 \operatorname{Re} \bar{\mu}^5 \left(\frac{d^5 x(t)}{dt^5}, x(t) \right)_{L_2(R_+)} &= 2 \operatorname{Re} \int_0^\infty \left(\frac{d^5 x(t)}{dt^5}, \mu^5 x(t) \right) dt = \bar{\mu}^5 \int_0^\infty \left(\frac{d^5 x(t)}{dt^5}, x(t) \right) dt + \mu^5 \int_0^\infty \left(x(t), \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right) dt = \\
&= \mu^5 \int_0^\infty \left(x(t), \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right) dt - \bar{\mu}^5 \int_0^\infty \left(x(t), \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right) dt = (\mu^5 - \bar{\mu}^5) \int_0^\infty \left(x(t), \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right) dt = \\
&= 2|\mu|^5 i \sin 5\varphi \int_0^\infty \left(\rho^{1/2} x(t), \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right) dt \geq -2|\mu|^5 \sin 5\varphi \left\| \rho^{1/2} x(t) \right\|_{L_2(R_+)} \left\| \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+)}
\end{aligned}$$

alırıq ki, bunu (6)-da nəzərə alsaq

$$\begin{aligned}
0 &\geq \left\| \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+)} + |\mu|^{10} \left\| \rho^{1/2} x(t) \right\|_{L_2(R_+)} - \\
&- 2|\mu|^5 \sin 5\varphi \left\| \rho^{1/2} x(t) \right\|_{L_2(R_+)} \left\| \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+)} \geq \\
&\geq (1 - \sin 5\varphi) \left(\left\| \rho^{1/2} x(t) \right\|_{L_2(R_+)}^2 + \left\| \rho^{-1/2} \frac{d^5 x(t)}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+)}^2 \right)
\end{aligned}$$

olar. $0 \leq \varepsilon < \frac{\pi}{10}$ olduğundan, axırıncı bərabərsizlikdən alırıq ki, R_+ - da sanki hər yerdə $x(t) = 0$ olur.

Buradan isə $\xi = 0$, yəni $x_1 = x_2 = \dots = x_7 = x_8 = 0$ olduğu alınır.

Beləliklə, biz aldıq ki, $\Delta_0(\mu)\xi = 0$ matris tənliyi yalnız sıfır həllinə malikdir. Buna görə də $\Delta_0(\mu)$ matrisi $\operatorname{Re} \mu \geq \mu_0 > 0$ olan istənilən $\mu \in S_\varepsilon$ üçün tərsinəndir. Onda aşkardır ki, istənilən

$\lambda \in S_\varepsilon$ üçün $|\det \Delta_0(\lambda)| \geq \sigma_0 > 0$. $\lambda \in \sigma(A) \subset S_\varepsilon$ olduqda A operatorunun spektral ayrılışından alarıq ki, $\Delta_0(A)$ operator matrisi H^8 fəzasında tərslənəndir. Onda biz $H_{9/2}$ hilbert fəzasından olan $\varphi_i (i = \overline{1,8})$ vektorlarını yuxarıda aldığımız tənliklər sisteminin həlli kimi birqiymətli olaraq tapa bilərik. $\varphi_j \in H_{9/2} (j = \overline{1,8})$ olduğundan $u(t) \in W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3)$ olar.

$\Delta_0(A)$ operator matrisi tərslənən olduğundan

$$\begin{cases} \frac{d^5 u}{dt^5} + \rho(t)A^5 u = 0 \\ u(0) = u'(0) = u''(0) = 0 \end{cases}$$

sərhəd məsələsi yalnız sıfır həllinə malikdir. Onda ki, $P_0 \cdot = \frac{d^5 \cdot}{dt^5} + \rho(t)A^5 \cdot$ operatoru $W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3)$ hilbert fəzasını $L_2(R_+; H)$ hilbert fəzası üzərinə qarşılıqlı birqiymətli inikas etdirir.

İstənilən $u \in W_2^5(R_+; H)$ üçün

$$\begin{aligned} \|P_0 u\|_{L_2(R_+; H)}^2 &= \left\| \frac{d^5 u}{dt^5} + \rho(t)A^5 u \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 \leq 2 \left(\left\| \frac{d^5 u}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \left\| \rho(t)A^5 u \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right) \leq \\ &\leq 2 \left(\left\| \frac{d^5 u}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \max \rho^2(t) \|A^5 u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right) \leq 2 \left(\left\| \frac{d^5 u}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \max(\alpha^{10}, \beta^{10}) \|A^5 u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right) \leq \\ &\leq \text{const} \left(\left\| \frac{d^5 u}{dt^5} \right\|_{L_2(R_+; H)}^2 + \|A^5 u\|_{L_2(R_+; H)}^2 \right) = \text{const} \|u\|_{W_2^5(R_+; H)}^2 \end{aligned}$$

olduğundan $P_0 : W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3) \rightarrow L_2(R_+; H)$ operatoru məhduddur .

Beləliklə alarıq ki, $P_0 \cdot = \frac{d^5 \cdot}{dt^5} + \rho(t)A^5 \cdot$ operatoru məhduddur və $W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3)$ hilbert fəzasını $L_2(R_+; H)$ hilbert fəzası üzərinə biyektiv inikas etdirir. Onda, tərs operator haqda Banax teoreminə görə

$$P_0^{-1} : L_2(R_+; H) \rightarrow W_2^5(R_+; H; 0; 2; 3)$$

tərs operatoru var və o $L_2(R_+; H)$ üzərində məhduddur, yəni

$$\|u\|_{W_2^5(R_+; H)} = \|P_0^{-1} f\|_{W_2^5(R_+; H)} \leq \text{const} \|f\|_{L_2(R_+; H)}$$

olur. Onda, tərifə görə, (1) – (2) sərhəd məsələsi requlyar həll olunandır. **T.i.o.**

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Ж.-Л.Лионс, Э.Мадженес. Неоднородные граничные задачи и их приложения. Изд. «Мир», Москва, 1971, 361 ст.
2. Мирзоев С.С. Об условиях корректной разрешимости краевых задач для операторно – дифференциальных уравнений. ДАН СССР, 1983, т.273, № 2, с.282-295.
3. Алиев А.Р. О разрешимости краевой задачи для операторно- дифферен- циальных уравнений третьего порядка с разрывным коэффициентом. // Труды ИММ АН Азерб., т.7 (15), 1997, ст. 18- 25.
4. Sabir S. Mirzoev, Abulfaz M.Mamedov. On an initial boundary – value problem for operator – differential equations of third order in Hilbert space. // Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun əsərləri //, XXIX с., Baku – 2008.
5. Mamedov A.M. On regular solvability of a class of operator- differential equations Of fifth order with a continuous coefficient on the aris. Riyaziyyat və Mexanika İnstitutunun “ƏSƏRLƏRİ”, XXXVIII с., BAKU-2013, “Elm”

РЕЗЮМЕ

РЕГУЛЯРНОЕ РЕШЕНИЕ ОДНОЙ КРАЕВОЙ ЗАДАЧИ ПОСТАВЛЕННОГО ДЛЯ ПРОСТОГО ОПЕРАТОРНО-ДИФФЕРЕНЦИАЛЬНОГО УРАВНЕНИЯ ПЯТОГО ПОРЯДКА

Абульфаз Мамедов

В работе дано определение регулярного решения и регулярной разрешимости краевой задачи, поставленного для одного простого операторно-дифференциального уравнения пятого порядка с разрывным коэффициентом в полуоси и доказано теорема о регулярной разрешимости той задачи.

Ключевые слова: *нормальный оператор, гильбертово пространство, операторно-дифференциальное уравнение, регулярное решение, регулярная разрешимость, граничная задача*

ABSTRACT

SOLUTION OF ONE BOUNDARY VALUE PROBLEM GIVEN FOR OPERATOR-DIFFERENTIAL EQUATIONS OF THE FIFTH ORDER WITH A CONTINUOUS COEFFICIENT

Abulfez Mammadov

In this work the definition of regular solution and regular solvability of boundary problem for one ordinary operator-differential equation of fifth order with a continuous coefficient in $R_+ = (0, \infty)$ has been given and the regular solvability of that problem has been proved.

Key words: *normal operator, Hilbert space, operator-differential equation, regular solution, regular solvability, boundary problem*

